

1979 FEB 4

MAGYARORSZÁG

027.4

Híres könyvtárak

244

Az alapítás éve

Két szomszédvár háborúja

Ötvenezer kötet Budapestről

„A könyvtár ne legyen lezárt szempillájú holt könyvek sírboltja, hanem élő, eleven, lüktető organizmus.” — Madzsar József orvos, könyvtári aligazgató szinte fogadalomként idézte Szabó Ervin ravatalánál az elhunyt nemes gondolatát. A fővárosi könyvtára, melyet 75 esztendővel ezelőtt Szabó Ervin alapított, majd vezetett, sok viszontagság után beváltotta a reményeket: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárai, fiókjai hálózák be a fővárost. Sőt — bár ezt kevesen tudják — át is lépik a főváros „határait”: a központi könyvtár a társadalomtudományi, de főként a szociológiai művek országos gyűjtőhelye, becses könyvritkaságok egyedüli őrzője.

Decimális osztályozás

A könyvtár ovális emblémája közepén nyitott könyv, benne 1904, az alapítás évszáma. Története azonban — amelyet dr. Remete László vaskos kötetben dolgozott fel — csaknem fél évszázaddal korábbra nyúlik vissza. 1850-ben Frank Ignác jogtudós Pest városára hagyományozta 14 000 kötetes gyűjteményét, egy leendő városi bibliotéka alapjául szánva. Pest-Budának ugyan — jó néhány hazai várostól eltérően — nem volt saját könyvtára, a városatyák cseppet sem lelkesedtek az adományért, nem tudták mit kezdeni vele.

Toldy Ferenc, az Egyetemi Könyvtár igazgatója hiába hangoztatta: „Kérdést nem szenved, hogy egy városi könyvtár felállítása városunknak nemcsak díszére, hanem a városi lakosság szellemi műveltsége előmozdítására is szolgálja.” De az egyesített Budapest törvényhatósága hallani sem akart ilyenről. A fővárosi közgyűlés végül úgy határozott, hogy — nem lévén pénze könyvtárépítésre — a terhes Frank-gyűjteményt „nagylelkűen” az Egyetemi Könyvtárnak ajándékozza, megszabadulva ezzel a könyvtáralapítás gondjaitól. Csakhamar azonban két gyorsan gyarapodó szakkönyvtár is felbukkant Budapesten.

Az egyik 1870-ben a Statisztikai Hivatalban, a másik 1893-ban a Fővárosi Levéltárban létesült, s ez utóbbi — bár mindössze egy 5000 kötetes levéltári szekrény szolgált otthonául — némileg önhatalmúan már a „Budapest fő- és székvárosi könyvtára” nevet is fölvette. A két szomszédvár valóságos háborút viselt egymással a „fővárosi” rangért, mígnem Budapest 1903. január 21-i közgyűlése salamoni döntéssel véget vetett a viszálynak: egyesítette a két könyvtárat. Így született a Fővárosi Könyvtár.

A SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR KÖZPONTI OLVASÓTERME

1904. október 15-én minden ceremónia nélkül, csendben megnyílt

Az új intézmény könyvtárnoka egy 26 éves, pesti és bécsi egyetememen állam- és jogtudományt tanult, négy nyelvet beszélő ifjú könyvtáros, Szabó Ervin lett. 1904 tavaszán kezdte meg működését; öt munkatársával együtt rendezte az anyagot, a katalógusokat, majd a központi városháza Károly (ma Tanács) körüli oldalának első emeleti öt helyiségében 1904. október 15-én minden ceremónia nélkül, csendben megnyílt az 53 000 kötetes Fővárosi Könyvtár.

A hajdani hivatali gyűjteményeket Szabó Ervin hamarosan gazdag nyilvános társadalomtudományi alapkönyvtárrá formálta. Cserkapcsolatokat létesített német, angol, svájci, amerikai könyvtárakkal, és tervszerűen gyűjtötte — hazánkban elsőként — az utópista szocialisták műveit, Marx és Engels munkáit, a nemzetközi munkásmozgalom vezetőinek írásait.

Bibliofil gyűjtemények

A Fővárosi Könyvtár (ahová szigorú szakvizsgával vettek fel könyvtárost, s ahol Szabó Ervin sok európai könyvtárat megelőzve, először vezette be a könyvek ma is használatos úgynevezett decimális osztályozását) néhány év alatt nemcsak a hazai könyvtárügy tudományos fejlesztésének úttörője lett, hanem a „forradalom melegágya” is. A baloldali értelmiségiek s a galileista fiatalok itt, az egykori tisztí táncteremből lett olvasóban széles körű társadalomtudományi irodalomra találtak. A klerikális Magyar Kultúra 1913-ban már így hűledezett: „A dolgok ilyen állása folytán úriembert igazán nem is igen látni” e szörnyűsége „tudományos lebujsban”.

Ma a központi könyvtárról sokan úgy vélik: olyan, mint egy vegyes állományú, kerületi köl-

csönző könyvtár, csak nagyobb. A különbség valójában nemcsak a méretekből adódik, jóllehet a központ 800 000 kötetes állományával, évi 80 000 látogatójával az ország egyik legnagyobb könyvtára. Gyűjteménye pedig országos rangú és sajátos.

Szépirodalmi műveket itt kisebb számban találhat csak az olvasó; az állomány zöme társadalomtudományi és művelődéstörténeti munka. Az állomány alapjait — a marxizmust terjesztendő — Szabó Ervin vetette meg, akit a „profil” kialakításában az a meggondolás is vezetett, hogy korábban egyetlen nyilvános könyv-

gokat a vizsgára készülő diákok, kíváncsi olvasók s tudományos kutatók egyaránt forgatják. Sőt a filmgyár, a televízió, több könyvkiadó, múzeum és színház is gyakran kér fotókat, korabeli dokumentumokat, számos intézmény pedig történeti útbaigazításért fordul a könyvtárhoz. (Legutóbb például a Savaria Cipőgyár kért dokumentumokat a cipődivat magyarországi fejlődéséről.)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyűjteményének e nagyobbik része a népszerű ismeretterjesztést szolgálja. A hatvanas évek dereka óta a könyvtár tudományos feladatát is kapta: a szociológiai művek országos gyűjtőhelye lett. Hazánkban a legnagyobb általános szociológiai gyűjtemény itt található. A mintegy 300 000 kötet és megannyi szakfolyóirat közötti tájékozódást többféleképpen segíti a könyvtár; havonta közreadja például 175 külföldi szociológiai folyóirat összesített tartalomjegyzékét, negyedévenként megjelenteti „Szociológiai információk” című kötetét, amely a legújabb hazai szakirodalomból s a magyar szerzők külföldi publikációiból ad válogatást; a tematikus szociológiai bibliográfiák pedig a többi között a családszociológia, a szabad idő és művelődés s az üzem- és iparszociológia új irodalmáról nyújtanak áttekintést.

Bármilyen sok értékes mű sorakozik is a polcokon, a fővárosi könyvtárának egyik büszkesége a Szabó Ervin által 1914-ben alapított Budapest Gyűjtemény. A gyűjtemény (50 000 kötet, valamint több százezer apronyomtatvány, újságkivágás, fotó és plakát) szinte mindazt tartalmazza, ami a fővárosról itthon vagy külföldön, bárhol és bármikor megjelent. Az érdeklődőket az évtizedes munkával készült, 7 kötetes Budapest történetének bibliográfiája kalauzolja: a mintegy 100 000 könyvet, folyóirat- és újsággublikációt rendszerező, monumentális jegyzékben a város évezredes fejlődésétől az egyes utcák történelméig jórésével mindenről tájékoztatást kap az olvasó.

Tíz év „albérletben”

A fővárosi könyvtár kálváriája külön fejezet. Tíz évig tengődött a városházi „albérletben”, majd 17 éven át egy régi iskolaépületben volt. Igaz, közben megcsillant a remény: 1911-ben pályázatot hirdettek könyvtárpalota tervezésére. Ragyogó elképzelések voltak. Szabó Ervin programját — gyermekmeszobákat, vakok könyvtárát, kiállítótermet s függőkertes szabadtéri olvasót is javasolt — a Nyugatban Ignotus „forradalmi jelentőségűnek” minősítette, az építészeti tervek pedig a Pesti Hírlap a velencei Doge-palotához hasonlított. Építkezés helyett azonban huzavona kezdődött, és az inflációval nemcsak a terv ment füstbe, hanem a már 4 millió koronára felgyülemlett, úgynevezett millenniumi alap is.

Végül a főváros némi manipulációval megvásárolta Wenckheim Frigyes gróf csupa tükör, csupa arany, Fadrusz-szobrokkal díszített barokk palotáját, ahol — az 1931-es megnyitó óta — a könyvtár ma is működik. Napjainkra azonban szűk lett a táncteremből kialakított nagyolvasó, a szattyánbőr falborítású dohányzóban levő folyóiratolvasó, és telt ház van valamennyi raktárban is. Szabó Ervinnek csupán könyvtárépítészeti programja nem valósult meg.

MÉSZÖLY GÁBOR